

Sadržaj

PLANINE PARNASA

Uvodne napomene	11
Opis Parnasa	17
Karelovi doživljaji	25
O načinima vladanja.	37
Kardinalov testament	43
Astronautova priča.	61

DODATAK

Česlav Miloš: <i>Efraimova liturgija</i>	87
Prvi deo: komentar koji objašnjava ko je bio Efraim	89
Iz drugog dela: Katihumenska misa	101

FAKSIMILI	111
---------------------	-----

Agnješka Kosinjska: <i>Prorok Novoga sveta</i> . . .	117
Ljubica Rosić: <i>O Česlavu Milošu i njegovoj prozi</i> .	147

PLANINE PARNASA

Uvodne napomene

Predusretljiv prema čitaocu, zainteresovanom za budućnost, preporučujem ova poglavlja iz *science fiction* romana, koji neće biti napisan. Zašto neće biti napisan? Jer mi se ne piše. Zašto mi se ne piše? To je ozbiljno pitanje. Zato što bi rezultat bio 1) umetnički sumnjiv 2) nemoralan.

Ad 1) Roman je u drugoj polovini dvadesetog veka nezahvalan književni žanr. Istina je da jezik teži da predstavlja stvarnost i da se forme koje koristi za dostizanje cilja iscrpljuju, blede, postaju konvencionalne, otuda stalno jurenje napred, ka novim formama. Pošto je roman nastao iz potrebe za saznavanjem „istinskih“ priča, u njemu naročito pada u oči stilsko vežbanje. Čak i ako je lepo, ono se služi postupcima koji su na neki način odvojeni od stvarnog sveta i ljudskih odnosa. Težnja romanopisaca bila

je razumljiva jer su upali u zamku koju su pokušavali da izbegnu. Moderni roman, nastao na tokovima svesti, sa unutrašnjim monolozima, mučen strukturalističkim teorijama itd., otišao je tako daleko da malo liči na ono što se nekada pod romanom podrazumevalo. I rekli bismo da je došao u koliziju sa svojom suštinom jer užasna dosada, koja emanira iz tih dela, protivi se samoj naraciji. Izgleda da je u toj oblasti sve pošlo naopako.

Dobri su samo oni romani u kojima je prikazana stvarnost (to ipak nešto znači), drugim rečima, kad čitalac zaboravlja jezik i postupke, dakle, ispravljam sebe, nije reč o formama, već o njihovoj novoj funkciji. Tako *science fiction*, pošto u njega mora da bude uložena ogroman napor kako bi se iz temelja izgradila neka buduća civilizacija, pretpostavlja verovanje u nekakvu objektivnu stvarnost i zato, stilski, može da bude staromodan roman. Nažalost, i on je iznutra razdiran protivrečnim tendencijama. S jedne strane, sama slika toga „kako će biti“, sa druge pritisak savremenih zahteva jer nismo tako čestiti kao junaci Žila Verna. Ipak, kad *science fiction* hoće da se oslobodi navika devetnaestog veka u karakterizaciji likova, dijaloga *etc.*, počinje da deli sudbinu romana uopšte, odnosno, prelazi granicu iza koje beletristika gubi smisao jer, umesto da se dosađujemo njome, bolje je da čitamo eseje, pesme, naučna dela. Primer za to je Stanislav Lem koji je, počinjući od futurističkih

„naivnih“ priča, postigao izvrsnu ravnotežu u *Solarisu*, da bi potom pozavideo „ozbiljnim“ romansijerima i uništio ravnotežu.

Što se mene tiče, više volim da kažem da se u takvim rebusima ne snalazim. Sve je dobro dok pokazujem „kako će biti“, ipak, kad treba da pravim fabule i stavljam u nečija usta dijaloge, osećam se toliko zbunjen kao da (užas!) pišem „roman iz života“, prenoseći radnju na kraj dvadeset prvog veka. Previše smo već naučili i znamo kako se to radi. Autor uzima ponešto iz svojih doživljaja, predstavlja svoje poznanike pod promenjenim imenima itd. Postao sam svestan svoje odvratnosti prema takvim prosedeima dok sam uvodio likove dveju žena, Klaudije i Tese, koje se ne pojavljuju u ovde objavljenim poglavljima. I šta se događa, plaćaju mi da bih sebe ili nekoga javno obnažavao? Jednostavno, nepristojno je. Znači, ako bih želeo da izbegnem to nelagodno osećanje, mogao bih da biram, ili da se zadržim na uprošćenom šablonu, kao u romanima za omladinu, ili da se pretvorim u postkafkijanskog naratora u punom smislu te reči, što me zaista uopšte ne privlači.

Uostalom, čitalac ima pravo da ova priznanja shvati kao grimase lisice koja je izjavila da je grožđe kiselo jer je previsoko.

Ad 2) *Science fiction*, posle optimističkih početaka kad se verovalo npr. da će pronalazak metala lakšeg od vazduha osigurati čovečanstvu mir i sreću, zasniva

se pretežno na mračnim predskazanjima. Već *Time Machine* H. Dž. Velsa (1895)¹ ne podstiče na putovanje u budućnost. Događaji poslednjih decenija malo pogoduju očekivanjima bolje sutrašnjice. Moja poglavlja nikoga neće utešiti, ipak, treba podsetiti da se prema mojoj zamisli ciklus, u kome je čovečanstvo izgubilo i nadu i osećanje istorijskog kontinuiteta, upravo bliži kraju. Grupica ljudi na Planinama Parnasa osniva nešto poput opštine, zajednice ili manastira, a ubrzo s čuđenjem saznaje da su slične opštine istovremeno nastale na mnogim mestima. Ali, vladajući Savez raspolaže apsolutnom vlašću. Dakle, šta će se dogoditi? Kao što je poznato, književnost je uvek nesposobna kad nastoji da pokaže dobre ljude i dobre namere, međutim, sa ukusom, poznavanjem i sugestivno slika zlo, svirepost, poraze. I zbog toga bi moj roman bio pretežno mračan, ali i iz drugog razloga: da bih pokazao u čemu je sadržana nada, trebalo bi da napišem skoro istoriozofski traktat, tu bi ipak zasmetala moja odbojnost prema rasplinutoj i neodređenoj formi.

Cilj pisanja nije strašenje i obeshrabrivanje ljudi. Malo su nam dodijala ludila „umetnikâ“ koji su decenijama obrazlagali superiornost Umetnosti ili Slova

¹ Herbert Džordž Vels (*Herbert George Wells*, 1866–1946), engleski pisac najviše poznat po svojim delima naučne fantastike, kao što su, u tekstu pomenuta, *Vremenska mašina*, *Nevidljivi čovek* i dr. (Prim. prev.)

u odnosu na tzv. život i, ako se i dalje mnogo priča o spontanosti (spoznajnoj?) vrednosti umetničkih uzleta, onda se to čini iz straha od ideoloških službi – ali panika je loš savetnik. Dok pišem, teško mi je da ne razmišljam da li će to, što ću stvoriti, pomagati ili škoditi čoveku. Istina ne može škoditi. Sigurno. Ipak, ona je uvek složena i mnogostrana, i verovatno isključivo crna istina pomaže samo onda kad, strašeći i obeshrabrujući, podstiče na puniji život. Ne čini mi se da bih taj zadatak mogao da ostvarim.

Da li je sramota da predstavljam fragmente i priznajem da nisam u stanju da napišem celinu? Možda nije. Ko zna čak da li i, mimo volje, ne nailazim na trag nekog eksperimentalnog žanra. Jer, mašta čitaoca dobija ovde mnoge male podsticaje, a takođe veliki prostor u kome slobodno može da jedri, što je možda bolje nego kad je sve imenovano i do kraja objašnjeno peripetijama junaka. Kakve su zaista skrivene niti povezivale Udruženje palikuća i VBN sa Savezom? Kakve su osobe oba pola pripadale opštini Parnasa, osim pomenutog Karela, Efraima i Ota ili Martineza? Kakvu je taktiku izabrao Savez kad je saznao (a svakako je morao odmah saznati) za spontano stvaranje takvih opština, sasvim kao na planeti Arguriji? Šta su mislili o već završenom periodu Drugog romantizma, pošto su jedino malobrojni znali da koriste bibliotečke mikrofilmove i imali pristup starijim knjigama? I tako dalje.

Nadajmo se da će, osim toga, čitalac umeti da ceni autorevu pobedu dostojnu podražavanja: umesto da dodaje još jedan roman prevelikom broju knjiga koje stoje na knjižarskim policama, umeo je da se na vreme uzdrži.

Opis Parnasa

Planine Parnasa, kako su ih nazvali putnici devetnaestog veka, ljudi pomalo romantične prirode, nisu mnogo visoke i tokom leta sneg se zadržava samo na njihova tri vrha: tri bele piramide strče na međusobnoj udaljenosti od nekoliko desetina milja nad modrikastim zelenilom četinarskih šuma, koje haosu uzvišenja i ponora daje izgled ravnice. Možda bi Parnasom trebalo nazvati najvišu planinu, istina, sedište ne toliko muza, koliko skijaša koji dolaze ovamo preko cele godine. Ipak, odlukom geografa ona nosi naziv Tomak, njene dve malo niže drugarice svojim nazivima Onvego i Kitvanga svedoče o jezicima nekadašnjih plemena.

Zbog nepristupačnosti ovog planinskog lanca preduzeća za gazdovanje šumama nikada nisu prigrabila ovdašnje šume i njihova oblast, koja obuhvata

mного hiljada kvadratnih milja, očuvala se kao velika provincija, podeljena na tri administrativne jedinice, koje su dobile naziv po tri reke: Sukunka, Hominka, Barkena. Kasnije, kad je Savez botaničara, moćan, zbog ogromnog novca koji je u njega investiran, stupio u borbu sa Savezom Astronauta, u jednoj od faza svoje privremene prevage, povezao je tri jedinice u Nacionalni park Parnasa. Slično drugim parkovima, koji su tada stvarani, on je doveo do gerilskog rata, koji su u Savezu botaničara međusobno vodile Prirodnjačka stranka i Strateška stranka. Proklamujući javno da je prekomerno razmnožena ljudska vrsta pošast za planetu Zemlju, prirodnjaci su bili za potpuno zatvaranje parkova, što bi po njihovom mišljenju predstavljalo jedinu zaštitu od pritiska mase ljudi koja je vrvela u nizinama. Međutim, imajući u vidu zahteve politike i novca, stratezi su smatrali da je moguće ograničiti štete koje u parku nanose tri ili pet miliona turista, koji svake godine idu tamo. Jer, ljubitelji tzv. prirode pojavljivali su se skoro isključivo tokom dva-tri meseca leti, ako se ne računaju skijaši na planini Tomak. Kiše i snegovi na prevojima odbijali su ih od putovanja u proleće i jesen. Osim toga, držali su se nekoliko puteva i kampova gusto postavljenih uz njih. Malobrojne obeležene trase prolazile su pored rezervata sa najbogatijom faunom. Strogu zabranu skretanja s tih trasa pratila su upozorenja na opasnost: na ulazu u park svako

je dobijao brošuru koja je opisivala šta se događalo onima koji su bili neoprezni, dakle, lutali su i umirali od gladi ili od rana koje bi im naneo medved. Prirodnjaci su likovali zbog nepostojanja staza duž jezera, na kojima je uz to bila zabranjena upotreba čamaca bez vesala. Znatiželjnici, koji su hteli da saznaju šta je na drugom kraju najdužeg jezera Nuko, mogli su da se ukrcaju na starinski brod. Dva-tri sata divili su se stenovitim strminama s vencima borova, koji su podsećali na crteže kineskih majstora, vodopadima, alpskim livadama, posle čega je brod uplovjavao u zaliv, uvek tih, zaštićen od vetra, i pristajao uz drveni gat. Na obali nije imalo bog zna šta da se vidi. Stazica je vodila u paviljon sa grafikonima i fotografijama retkih vrsta drveća, a dalje u šumarevu kuću, kraj koje su na ograđenoj poljani pasli konji, jedino transportno sredstvo u tamošnjoj divljini. Slabo vidljivo, to mesto su uznemiravali posetioci ako bi dabrovi napravili gnezdo ispod dasaka podijuma. Prirodnjaci su škrgutali zubima kad bi u julu i avgustu videli da je glavni put parka dupke pun, kao prometna ulica velikog grada, i hiljade dimova iz kamperskih ognjišta. Škrgutali su zubima i kad bi primetili da neko vuče losove rogove, javni dokaz da je zalazio u nepristupačne šikare jer los ne zbacuje rogove na ravnom putu. Tešili su se polusatnim maršom šumskim putem, gde ih je skoro potpuna pustoš uveravala u nepostojanje preduzetničkog duha ljudi na odmoru.

Reka Hominka izvire iz glečera planine Onvege. Putovanje od njenog izvora do ušća nekada, pre nego što su ga betonski putevi skratili na jedan dan, moralo je biti veoma dugo. Tačnije, to putovanje nije od samog izvora, već od brane koja širi potok u jezero Molelo. Mračnu kotlinu na visini od sedam hiljada stopa opasuje kržljava šuma od polusuvih jela obraslih dugim bradama mahovine. Uzan put, jedan od najmanje prometnih u parku, spušta se odande strmoglavce, oštrim cik-cak linijama, duž reke koja vijugavo teče po dnu klisure između toliko strmih planina da se za njih jedva može zakačiti korenje drveća. Od tih zidova poput eha odbija se huk rečne struje koja se peni po kamenju. Postepeno klisura postaje pitoma, i reka postaje pitoma pretvarajući se tu i tamo u bazen prozirne vode nad dražesnom kaskadom. U tom delu parka, na visini od pet hiljada stopa, još u davna vremena nastalo je prvo naselje. Na svakih nekoliko milja nailazi se tamo na krčme, njih posećuju ribari koji dolaze da love pastrmke. Pošta, krčma i dućan, u kome se prodaje sve što je potrebno ribolovcima, pojavljuju se na mapama kao gradić Onvego.

Malo niže, mešovita šuma sve više prelazi u listopadnu. Još dvadesetak milja i, otprilike na granici parka, puca pogled na travnata brda s retkim kućama, koja se stepenasto spuštaju u dolinu. Kroz plavičastu maglu, punu blesaka i neodređenih kontura, naziru se gradske građevine. Put se sve više udaljuje

od reke i, spuštajući se, upliće u kružne raskrsnice, vijadukte, sve dok se, skoro neprimetno, izranjajući iz nekakvog polutunela, ne nađemo iznad krovova u društvu bleštavih, staklenih, vitkih kula. To je deonica mučna i dosadna za prelaženje, i pored zelenih pojaseva, travnjaka i vrtova. Najzad, završava se i, preskočivši osmatračku betonsku traku na stubovima, koja preseca ovaj predeo u vidu prave linije sa severa na jug, putnik se ponovo nalazi u parku, u zemlji livada, širokih polja, kupastih stena pokrivenih kapama gajeva. Evo i reke, one iste, ali drugačije, bujne, koja se razvija pred očima u duge spore zavoje, s pristaništima prionulim uz obale i kućama starih farmi. Krave, prave krave, preživajući, blenu u nju ili uprazno. U blizini ušća u okean Hominka je već ogromna i skoro je teško poverovati da je nedavno izgledala kao potok. Njen impozantan prostor, na kome se pojavljuje kao mala bela mrlja ribarski kuter koji promiče duž šumskih padina druge obale, navodi na razmišljanje o nekada slavnim imenima daleko manjih evropskih reka. U njoj love jesetre veće od čoveka, u prošlom veku skoro su potamanjene, što nije bilo čudno s obzirom na industriju smeštenu u samom zalivu. Druga reka koja se uliva u okean je Sukunka, ona teče iz dalekih predela, lučno skrećući na sever od planine Tomak. Kao što pokazuju stare fotografije, Sukunka je punila zaliv isprepletanim granama drveća prevoženog splavom i – posredno

– veoma smrdljivim dimom fabrike hartije. Ipak, s površine zaliva nestalo je drveće, iščezle su takođe ondašnje fabrike ustupajući mesto gigantskim epruvetama i retortama s drugačijom namenom.

Na reci Hominki bio je neko čiji se prijatelj Karel setio da ima kuću u Onvegu. Uostalom, to i nije bila kuća, već nešto što je više ličilo na ostatke zaključane i nikad posećivane stogodišnje stračare. Čak je zarastao i put koji se penjao skoro okomito, dakle, išli su pešice zaustavljajući se samo da predahnu. Kuća je stajala na ivici velike ravnice, prekrivene već bujnom mladom kedrovom šumom. Navodno, sagrađio ju je za sebe jedan slavni naučnik-biohemičar, Karel je samo toliko znao jer se imena nije sećao. Trule daske terase raspadale su se pod nogama, išli su oprezno, utoliko opreznije što je s jedne strane drveni trem visio nad provalijom. Dole, na vrhovima drveća obešenih grana, reka je bleštala smaragdnom bojom i belinom brzaka. Upravo je tada, posmatrajući reku ili dižući pogled ka planinskom lancu, iznad kojeg je na plavetnom nebu snežni vrh ocrtavao svoju blagu oštrinu, neko promrmljao „hm“ i ko zna nije li čitav projekat bio sadržan u tom „hm“. Jer, obratimo pažnju na to šta je njih najviše interesovalo: zemlja bez očevine. Nekada davno živeli su očevi, dominirali su nad svakim pokolenjem kao hladni, mirni vrh Onvega nad smolovitom monotonijom šuma. Čovek se mogao osloniti na njihovu

mudrost i znanje, a čak i ako bi se bunio protiv njih, imao je osećanje sigurnosti. Ali očevi su otišli i deca iz kindergartena² ostala su sama. Oni, ti koji su vladali, nisu zasluživali ime očeva jer su se prema njima odnosili sa istom mešavinom straha i prezira kao prema kompjuterima koji su jedni s drugima igrali semantičke turnire. Međutim, čežnja za patrijarhalnim dostojanstvom nije iščezla i mnogi su se nadali ili čak verovali da njihova usamljena misao odgovara potrebi srca drugih usamljenika. Ako su očevi otišli, deca sigurno nisu mogla da učine ništa drugo do da se staraju da postanu sopstveni očevi.

² Kindergarten (nem.: *Kindergarten*) – dečji vrtić. (Prim. prev.)